

نگاهی به بیمه اسلامی (تکافل)

گروه مطالعات اسلامی بیمه
(پژوهشکده بیمه)

تاریخچه:

مصر) سؤال نمودند. بدین ترتیب با توجه به اهمیت مسأله و نیاز مسلمانان به کسب خدمات بیمه‌ای، فقهای اسلامی در مقام تجزیه و تحلیل قرارداد بیمه برآمده و در مورد آن فتوی صادر نمودند. به عنوان مثال در سال ۱۹۰۳ میلادی شیخ محمد عبده (از علمای اصلاح طلب مصر) اعلام کرد که قرارداد بیمه عمر شرعی نیست. همچنین در سال ۱۹۷۲ میلادی شورای فتوای ملی مالزی اعلام نمود که بیمه و مخصوصاً بیمه عمر از نظر مبانی فقهی باطل است. همین‌طور در نخستین اجلاس بین‌المللی اقتصاد اسلامی که در سال ۱۹۷۶ میلادی در مکه برگزار گردید بر تحریم بیمه مرسوم تأکید شد. با مشخص شدن این مسأله که برخی از فتوای مراجع مشتمل بر تحریم بعضی یا همه انواع قراردادهای بیمه متعارف است. بعنوان مثال ذکر شده است که

خدمات بیمه‌ای به شکل متعارف آن ابتدا در اروپا شکل گرفت و سپس از آنجا به دیگر کشورها و از جمله کشورهای اسلامی وارد گردید. با ورود بیمه به کشورهای اسلامی بحث چالش برانگیز تطبیق بیمه با موازین فقهی از جانب دو طیف مطرح شد: اول، متشرعینی که با دغدغه تطبیق مسایل اقتصادی روز با اصول و اندیشه‌های اسلامی این بحث را مطرح کردند.

ورود بیمه به کشورهای اسلامی بمت چالش برانگیز تطبیق بیمه با موازین فقهی از جانب دو طیف مطرح شد: اول، متشرعینی که با دغدغه تطبیق مسایل اقتصادی روز با اصول و اندیشه‌های اسلامی این بحث را مطرح کردند. دوم، مالکان شرکتهای بیمه که سعی داشتند نظر مسلمانان را به سمت این نوع قرارداد جلب کنند.

دوم، مالکان شرکتهای بیمه که سعی داشتند نظر مسلمانان را به سمت این نوع قرارداد جلب کنند. لذا روند استفتاء از مراجع و علمای دینی شروع شد. برای مثال در سال ۱۳۱۹

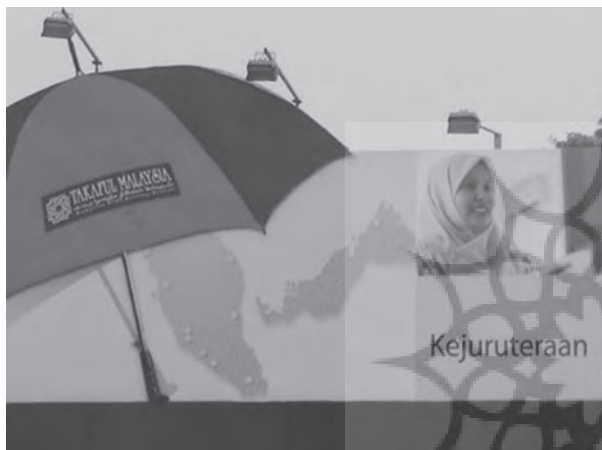
هجری قمری شرکتی تحت عنوان زندگی

اینگونه قرارداد مشتمل بر چند غرر است از جمله مطمئن نبودن از نتیجه و مطمئن نبودن از دوره قرارداد. همچنین به قمار بودن بیمه توجه شده است، چرا که در صورت بروز خطر بیمه‌گر زیان می‌کند و اگر خطر پیش نیاید بیمه‌گذار حق بیمه‌ای را که پرداخت کرده از دست می‌دهد. یکی دیگر از ایرادهای بیمه این است که

دوجانبه^۱ از شیخ محمد عبده راجع به قرارداد بیمه استفتاء نمود. همچنین در تاریخ آمده است که مردم و علمای منطقه‌ای از قبرس راجع به شرعی بودن قرارداد بیمه از شیخ محمد بخت‌المطیعی (مفتی و فقیه نامدار حنفی در

1. Mutual Life

برای مالزی در دهه ۱۹۸۰ با تصویب قانون بانکداری اسلامی در ۱۹۸۳ و قانون تکافل در ۱۹۸۴ طی شد و برای اندونزی و برونئی و سنگاپور در دهه ۱۹۹۰ به وقوع پیوست. این دهه برای مالزی مرحله تثبیت بانکداری و تکافل بود. در سال‌های اخیر گروه تکافل اتکایی ACN و شرکت بین‌المللی تکافل اتکایی تشکیل شده است که اقدام به تکافل اتکایی شرکت‌های تکافل می‌کند.

تکافل استرالیا در ۱۹۹۷ تأسیس شد تا زیان‌های مالی مربوط به منازل و وسایل نقلیه تجاری و خصوصی مسلمانان استرالیا را جبران کند. در منشور تکافل استرالیا ذکر شده است که تأمین مالی آن فقط شامل امور حلال بوده و اعضای آن در سود شرکت تکافل سهیم می‌باشند.

در اواخر دسامبر ۱۹۹۹ بیمه تکافل در بنگلادش تشکیل شد. سه شرکت بیمه تکافل که در بنگلادش فعالیت می‌کنند عبارتند از: بیمه اسلامی بنگلادش با مسئولیت محدود که در زمینه بیمه عمومی فعالیت می‌کند، بیمه اسلامی زندگی خاور دور با مسئولیت محدود و بیمه بازرگانی اسلامی با مسئولیت محدود. از مشکلات

شرکت‌های بیمه مرسوم عملیاتی دارند که با بهره همراه است از جمله: استفاده از نرخ بهره برای محاسبه «نرخ‌های حق بیمه» در بیمه عمر و سرمایه‌گذاری و جوه جمع‌آوری شده در فعالیت‌های مالی که با بهره همراه است، محققان و دانشمندان علوم مرتبط با بیمه که از صبغه دینی نیز برخوردار بودند، به تکاپو افتادند و تلاش نمودند سازوکارهای بیمه‌ای جدیدی را معرفی کنند که علاوه بر دارا بودن کارکردهای بیمه‌ای متعارف از ایرادهای شرعی وارد شده به آنها نیز به دور باشند. بدین ترتیب از چند دهه قبل مطالعه و تحقیق پیرامون سازوکارهای اسلامی بیمه شروع شد و بدین ترتیب نخستین شرکت تکافل در سودان در ۱۹۷۸ و سپس در همان سال در عربستان سعودی تأسیس شد. در ۱۹۹۳ دو شرکت تکافل در برونئی، سال بعد دو شرکت تکافل در اندونزی و در ۱۹۹۵ یک شرکت تکافل در سنگاپور تأسیس گردید. تنها شرکت بیمه تکافل در عربستان سعودی شرکت ملی بیمه تعاونی است. در کویت وزارت تجارت و صنعت مجوز تأسیس نخستین شرکت تکافل را در فوریه ۱۹۹۸ صادر کرد.

تکافل در منطقه آسیا - اقیانوس آرام:

توسعه تکافل در منطقه آسیا-اقیانوس آرام سه مرحله را طی کرده است: مرحله تکامل تدریجی، مرحله پرورش (توسعه یافتن) و مرحله تثبیت. در اغلب کشورهای آسیا-اقیانوس آرام مرحله اول در دو دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ طی شد. در آن دوره اشتیاق شدید برای تأسیس نظام مالی اسلامی به تأسیس بانکداری اسلامی انجامید. مرحله دوم

مدیران شرکت بیمه صاحبان شرکت نیستند بلکه حقوق بگیران آن می‌باشند و بیمه‌گران و بیمه‌گذاران با هم شریک می‌باشند و وجوه پرداختی صرف پرداخت زیان آسیب‌دیدگان می‌گردد و مازاد آن یا سود حاصل از آن صرف معاملات ربوی نمی‌گردد بلکه بین اعضاء تقسیم می‌شود. در واقع کمک متقابل افراد به یکدیگر در قالب تقسیم مشترک ریسک بالقوه‌ای که هر یک از اعضا با آن مواجه هستند صورت می‌پذیرد و انتظار می‌رود که اعضاء در این جهت خالصانه و بی‌ریا با یکدیگر همکاری داشته باشند. با توجه به همین اعتقاد و بر همین اساس نظام بیمه خصوصی اسلامی را بنا نهاده و آن را «تکافل» نامیدند.

مشخصه‌های تکافل:

- این نظام بیمه‌ای حایز مشخصه‌های ذیل می‌باشد:
- بیمه‌گذاران برای مصلحت جمع بین خودشان به طور فعال همکاری می‌کنند.
- هر بیمه‌گذار در پیروی از اصول منافع مشترک برای کمک به آنهایی که به مساعدت نیاز دارند، حق بیمه خود را می‌پردازد.
- سرشکن خسارت‌ها و توزیع مسئولیت بر اساس نظام صندوق مشترک صورت می‌پذیرد.
- هدف از این بیمه کسب سود بی‌مورد به هزینه افراد دیگر نیست.

شرکت‌های بیمه اسلامی در بنگلادش فقدان مؤسسات تکافل اتکایی است از این‌رو شرکت‌های بیمه اسلامی برای بیمه اتکایی به شرکت‌های بیمه اتکایی مرسوم روی می‌آورند.

شرکت بیمه اسلامی در سودان وابسته به بانک اسلامی فیصل و نخستین شرکتی است که بر اساس نظام بیمه اسلامی کار خود را آغاز کرد (۱۹۷۸). تأسیس این شرکت بر بخش بیمه سودان تأثیر بسیاری گذاشت، به طوری‌که بانک اسلامی سودان در ۱۹۸۳ و بانک البرکه این کشور در ۱۹۸۴ اقدام به تأسیس شرکت‌های بیمه اسلامی وابسته به بانک نمودند.

مبانی نظری تکافل:

در زمینه نظام بیمه خصوصی، صاحب‌نظران و اندیشمندان اسلامی با استناد به روایات و آیاتی چون «تعاونوا علی البر و التقوی و لاتعاونوا علی اثم و العداوان؛ مائده

۲۰» معتقدند که از نظر اسلامی اساس این نوع بیمه بر اصل تعاون، همکاری و کمک متقابل افراد به یکدیگر مبتنی است. لذا در بیمه خصوصی اصل بر این است که

چگونگی فعالیت شرکت بیمه تکافل:

ذیل پیرامون تکافل مطرح است:

در انواع بیمه‌های تکافل بیمه‌شوندگان حق بیمه را به - مشروعیت تکافل

عنوان تبرع می‌پردازند و با عامل تکافل درباره میزان سهم - کشف مدل‌ها و سازوکارهای تکافل

سؤال مهمی که در اینجا مطرح می‌شود و مورد توجه اندیشمندان اسلامی این حوزه نیز بوده این است که قرارداد بیمه خصوصی اسلامی تحت چه نوع عقدی صورت می‌پذیرد؟ در پاسخ به این سؤال رویکردهای متفاوتی اتخاذ شده است. به عنوان مثال برخی آن را

تحت عقد مضاربه می‌آورند و برخی

دیگر آن را یک نوع عقد هبه می‌دانند. با در نظر گرفتن

ویژگی‌های تکافل، این قرارداد می‌تواند تحت قالب یکی

امروزه در محافل علمی اقتصاد و مالیه اسلامی موضوعات از سازوکارهای مضاربه، تعاونی، وقف و سازوکاری

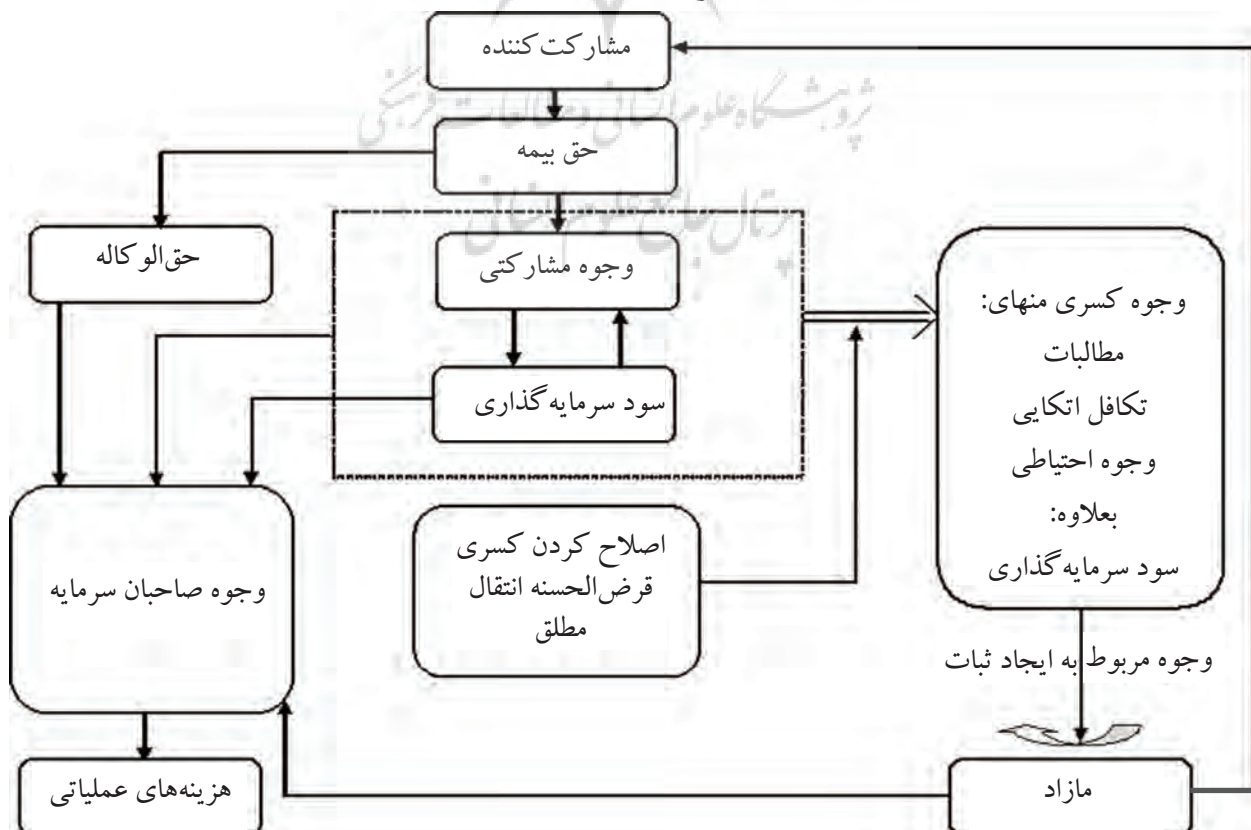
امروزه در محافل علمی اقتصاد و مالیه اسلامی موضوعات ذیل پیرامون تکافل مطرح است:
- مشروعیت تکافل
- کشف مدل‌ها و سازوکارهای تکافل

پرداختی توافق می‌کنند و عامل تکافل به جبران خسارت در دوره توافق شده می‌پردازد. برای مثال در قرارداد تکافلی که بر مبنای عقد مشارکت منعقد می‌گردد برای اینکه بیمه شونده در سود سهیم باشد بیمه‌کننده حق بیمه پرداخت شده را سهم محسوب می‌کند، بدین ترتیب بیمه شونده در سود سهیم

بوده و حق بیمه را نیز می‌تواند مسترد نماید.

موضوعات مطرح در حوزه تکافل:

نمودار ۱. ساز و کار و کالت

ادغام شده از وکالت و مضاربه منعقد گردد.

برای نمونه بیان نموداری سازوکار وکالت عبارتست از:

- توسعه تکافل

- معیارهای توزیع سود شرکت‌های تکافل

- وظایف کمیته نظارت شریعت و سازوکارهای کنترل و

نظارت بر عملکرد شرکت‌های تکافل

به عنوان مثال برای کمیته شریعت که نهاد مسئول نظارت

بر سازگاری و تطابق اسناد با قیود مربوط به اصول شریعت

اسلامی است، وظایف ذیل بر شمرده شده است:

۱- مطمئن شدن از اینکه انجام همه فعالیت‌های بیمه‌ای

بر طبق مبانی بیمه تعاونی می‌باشد.

۲- اصلاح جنبه‌های قانونی همه فعالیت‌های شرکت با

توجه به دستور العمل‌های کمیته نظارت شریعت.

۳- ممانعت از بیمه کردن هر دارایی که به یک روش

غیر شرعی مدیریت شده یا اهدافی را دنبال می‌کند که

با قوانین اسلامی مغایرت دارد مانند دارایی بانک‌های

تجاری و ...

۴- نظارت بر رعایت انصاف در حق عضویت‌های

مدیریتی که توسط بیمه‌گذاران به سهامدارانی که به

عنوان مدیر مشغول هستند، پرداخت می‌شود.

۵- نظارت بر اینکه هنگام سرمایه‌گذاری شرکت

و انجام فعالیت مدیریت پول با توجه به اصول شرعی

بانک‌های اسلامی صورت می‌گیرد.

وضعیت جاری تکافل:

در حال حاضر ۲۵۰ شرکت تکافل در سرتاسر دنیا وجود

دارد و حق بیمه‌های دریافتی توسط شرکت‌های تکافل

موجود تا سال ۲۰۰۵ میلادی بالغ بر ۲ میلیارد دلار بوده

و این صنعت تاکنون شاهد رشدی بین ۱۵ تا ۲۰ درصد

بوده است و کارشناسان امر پیش بینی می‌کنند که این

نرخ رشد همچنان ادامه یابد.

از کل کشورهای مشارکت‌کننده در تکافل در سال ۲۰۰۳

میلادی، کشورهای عربی ۶۳ درصد مشارکت، مالزی

۲۷ درصد مشارکت، کشورهای آسیا-اقیانوس آرام ۹

درصد مشارکت و کشورهای اروپایی و آمریکا ۱ درصد

مشارکت را به خود اختصاص داده‌اند.

در گزارشی پیرامون بیمه اسلامی در پاکستان آمده است

که در سال ۲۰۰۶ میلادی یک فعالیت مشترک بین

پاکستان و سرمایه‌گذاران خارجی (شامل شرکت‌های

کویت، مالزیایی و سریلانکایی) آغاز و شرکتی به نام

شرکت تکافل پاکستان- کویت تأسیس گردید. ضمناً در

همین سال پنج شرکت جدید نیز متقاضی مجوز فعالیت

در پاکستان بودند که اکثر آنها در قالب فعالیت مشترک

پاکستان با سرمایه‌گذاران خارجی شکل گرفته بودند که

از آن جمله می‌توان به شرکت تکافل عمومی پاکستان-

قطر اشاره کرد که با مشارکت شرکت بیمه اسلامی قطر

فعالیت می‌کند.

در گزارش دیگری که راجع به فعالیت‌های بیمه‌ای در

کویت ارائه شده، آمده است که در سال ۲۰۰۶ میلادی

مؤسسه سرمایه‌گذاری جهانی آغاز به کار نخستین

شرکت بیمه اتکایی اسلامی در کویت و دومین شرکت

بیمه اتکایی اسلامی در کشورهای حوزه خلیج فارس را با عنوان شرکت بیمه اتکایی اسلامی «الفجر» اعلام نمود.

ویژگی‌های تکافل:

ویژگی‌های تکافل عبارت است از:

- اجماع همه فقها و مراجع شیعه و سنی بر شرعی بودن آن
- تکافل نسبت به بیمه متعارف با اصول و ارزش‌های اسلامی چون تعدیل ثروت، تداول ثروت، رفاه عمومی، جلوگیری از استثمار و ارتقای روح اخوت همخوانی خیلی بیشتری دارد.
- تکافل مورد توجه اکثریت اهل تسنن می‌باشد و لذا وسیله‌ای برای ارتقای سطح مناسبات میان شیعیان و اهل تسنن است.
- تکافل هماهنگی و همخوانی بسیار زیادی با سایر حوزه‌های مالیه اسلامی دارد. به عنوان مثال هم در بانکداری اسلامی و هم در تکافل از سازوکارهای عقود مضاربه و مشارکت بهره گرفته می‌شود. یکی از الگوهای مطرح در این زمینه در شکل ذیل آمده که این مسأله باعث انسجام و کارآمدی بیشتر سیستم تأمین مالی اسلامی می‌گردد.

شکل ۱. ارتباط تکافل با حوزه‌های دیگر مالیه اسلامی

